

El reflex de les relacions romanogermàniques en el lèxic: Nota breu

Marc Gandarillas¹

La guerra de les Gàl·lies de Cèsar (s. I aC) i la *Germània* de Tàcit (s. I dC) constitueixen dues fonts d'informació indispensables per a qualsevol lector que desitgi apropar-se als costums i la transcendència històrica i lingüística dels pobles germànics. No obstant això, cal assenyalar que sovintegen les discrepàncies entre ambdós autors. Per exemple, Cèsar ens explica que els germànics només veneraven tres divinitats, el Sol, Vulcà i la Lluna; en canvi, Tàcit manté que adoraven Mercuri, Hèrcules i Mart.

Cèsar (*La guerra de les Gàl·lies*, VI, 21-23) aporta una visió global sobre diversos aspectes relatius als germànics. D'antuvi, parla de la relació escarida d'aquests amb el món del sacrifici i la religió, i també n'esmenta l'alimentació, basada sobretot en llet, formatge i carn (és a dir, aliments procedents de la caça i la ramaderia i no pas de l'agricultura). Tot seguit, explica que els germànics viuen en nuclis aïllats, envoltats de terra deserta, cosa que acreix el seu honor en sentir-se temuts i respectats pels altres pobles. Finalment, al·ludeix al seu caràcter bel·licós i al fet que la guerra acostumava a modificar-ne l'estructura política. En cas de guerra, segons Cèsar, escullen magistrats que s'hi posin al capdavant i els atorguen el dret de vida o mort (nova discrepància, en aquest darrer aspecte, respecte de Tàcit, segons el qual aquest poder era reservat als sacerdots). Per contra, en temps de pau cada clan o regió nomena un capitost encarregat d'administrar justícia a aquells qui juren fidelitat.

Tàcit (*Germània*, 13-16), per la seva banda, se centra més aviat en el tarannà guerrer com a tret definitori del poble germànic. Segons que explica, les vides dels germànics giren al voltant de les armes, fins al punt que, tot sovint, la noblesa percebuda és determinada pels assoliments al camp de batalla. Així mateix, Tàcit posa en relleu l'esperit competitiu que demostren els germànics bo i mantenint enfrontaments continus entre ells per tal d'ascendir posicions en l'escala social. Una ciutat germànica inactiva, presidida per la pau, sembla pràcticament inconcebible. Si tal cas s'esdevé, els més aptes per a la guerra tendeixen a partir a la recerca de pobles que afrontin algun conflicte. Deixant de banda la inclinació bèl·lica proverbial dels pobles germànics, Tàcit, com Cèsar, fa referència al fet que aquests acostumen a estar-se en habitatges dispersos i aïllats (com ara els establerts en camps o boscos). A l'últim, esmenta la tècnica rudimentària que els agrada d'aplicar en el terreny de la construcció. Atès que no coneixen el maó ni la teula, empren fusta sense polir. Tot i això, convé destacar l'enginy que els germànics traspuaven a l'hora de construir esplugues subterrànies, les quals, a banda de servir-los com a recer durant l'hivern i com a rebost per a les provisions, els permetien aixoplugar-se de l'empenta de l'enemic.

Els pobles germànics entren en contacte amb els romans per primera vegada per establir-hi intercanvis comercials. D'aquesta manera, la zona fronterera del Rin-Danubi esdevé testimoni d'aquest tràfic de béns, alhora que s'hi dona un intercanvi d'elements lèxics entre ambdós pobles. Cal assenyalar que aquests manlleus lingüístics es poden encabir sota certs camps semàntics, els quals, a grans trets, semblen adir-se amb les tècniques en què excel·lia cada poble.

D'una banda, els germànics van manllevar un gran nombre de mots llatins relacionats amb la construcció. Així doncs, diversos mots alemanys, com ara *Fenster* (< FENESTRA, 'finestra'), *Mauer* (< MURU, 'mur'), *Keller* (< CELLARIU, 'soterrani'), *Kalk* (< CALCE(M), 'calç') o *Ziegel* (< TEGULA, 'teula' o 'maó'), testimonien que els germànics van aprendre dels romans tècniques de construcció relativament sofisticades. A partir d'aquest moment, començarien a emprar materials més duradors que la fusta, i també de resistents a les inclemències meteorològiques, com per exemple la calç, les teules i els maons. A més a més, en el lèxic de les llengües germàniques (especialment l'alemany) s'hi detecta un nombre considerable de vocables llatins pertanyents a l'esfera de l'agricultura, les mesures i els títols. Això corroboraria que els pobles germànics també van aprendre dels romans tècniques agrícoles, així com certes innovacions relatives al comerç i la concessió de dignitats. A fi d'exemplificar aquesta realitat lingüística, se'n mostren alguns exemples en el quadre següent:

¹ Department of Spanish and Portuguese Studies
University of Florida
m.gandarillascot@ufl.edu

CAMP SEMÀNTIC	ALEMANY ACTUAL	ÈTIM LLATÍ
<i>AGRICULTURA: FRUITS D'ARBRES FRUITERS I ALTRES PLANTES</i>	<i>Birne</i> ('pera')	PIRU
	<i>Kirsche</i> ('cirera')	CERASU
	<i>Pflaume</i> ('pruna')	PRUNU
	<i>Pfirsich</i> ('préssec')	PERSICU (MALUM PERSICUM)
	<i>Quitte</i> ('codony')	CYDONEU (MALUM CYDONEUM)
	<i>Zwetsch(g)e</i> ('pruna')	DAMASCENU
	<i>Kohl</i> ('col')	CAULE(M)
<i>VITICULTURA</i>	<i>Zwiebel</i> ('ceba')	CEPULLA
	<i>Kufe</i> ('copa')	CUPA
	<i>Wein</i> ('vi')	VINU
<i>NOMS ABSTRACTES: MONEDES, MESURES I PESOS</i>	<i>Trichter</i> ('embut')	TRAIECTORIU
	<i>Münze</i> ('moneda')	MONETA
	<i>Meile</i> ('milla')	MILIA (MILIA PASSUUM)
	<i>Uhr</i> ('rellotge')	HORA
<i>TÍTOLS I DIGNITATS</i>	<i>Pfund</i> ('lliura')	PONDERE(M) ('pes')
	<i>Meister</i> ('mestre')	MAGISTRU
	<i>Meier</i> ('majordom')	MAIORE(M) ('el més alt')
	<i>Pferd</i> ('cavall')	(PARA)VEREDU ('corser, cavall de trot')

L'anglès també presenta nombrosos exemples de mots manlevats del llatí, alguns d'obtinguts com a pòsit de la permanència dels romans a Britània (abans de l'any 400 dC, aproximadament), i altres de filtrats posteriorment per l'alemany primitiu (*Urdeutsch*) i introduïts com a resultat de la invasió dels anglosaxons i jutlandesos (p. ex., *mint* < **múnita* –germ.– < MONETA –llatí–)². Així mateix, hi ha casos de manlleus del llatí que s'incorporen a l'anglès per via del francès a partir del segle XI (p. ex., *money* < **moneie* –fr. ant.– > MONETA –llatí–³).

Malgrat la puixança de l'Imperi romà en tècniques de diversa índole, cal no deixar de banda la destresa dels pobles germànics en l'art de guerrear. Els romans no van trigar a percebre el caràcter bel·licós dels germànics i, a més d'algunes de les seves tècniques (com, per exemple, l'ús d'estreps), també van adoptar vocables relacionats que, a grans trets, podem agrupar en tres camps lèxics (dins del camp semàntic de "guerra"):

CAMP LÈXIC	ÈTIM GERMÀNIC	PRESENCIA EN LES LLENGÜES ROMÀNIQUES
<i>EQUIPAMENT MILITAR</i>	BRAND	<i>brant</i> (fr. ant.) 'espasa'
	BRUNNIA	<i>broigne</i> (fr. ant.) 'cuirassa'
	*HELM	<i>yelmo</i> (cast.), <i>elm</i> (cat.), <i>heaume</i> (fr.), <i>helmo</i> (gall.), <i>elmo</i> (it., port.)
	*SPEOT	<i>épieu</i> (fr.) 'punta de llança'
	*STREUP	<i>estribo</i> (cast., gall., port.), <i>estrep</i> (cat.), <i>étrier</i> (fr.), <i>estreup</i> (occ.)
<i>SENTIMENTS VARIATS</i>	GRAM	<i>grain/grain</i> (fr. ant.) 'entristit'
	*HAUNITHA	<i>honte</i> (fr.) 'vergonya'
	*URGÓLI	<i>orgullo</i> (cast., gall.), <i>orgull</i> (cat.), <i>orgueil</i> (fr.), <i>orgoglio</i> (it.), <i>orgulho</i> (port.)
<i>ALTRES</i>	*RAUBON	<i>robar</i> (cast., cat.), <i>rober</i> (fr. ant.), <i>rubare</i> (it.), <i>roubar</i> (port.)
	*WERRA	<i>guerra</i> (cast., cat., gall., it., port.), <i>guerre</i> (fr.)

² Tenim constància que mots com ara *pound* 'lliura' o *cheese* 'formatge' van ser introduïts a Britània a través de l'alemany primitiu (*Urdeutsch*). L'anglès i l'alemany actuals testimonien que l'alemany va donar un tractament homogeni als mots llatins i als precedents de l'alemany primitiu.

³ Es tracta d'un exemple rellevant que evidencia l'entrada d'un vocable llatí a través de dues vies diferents, i en moments històrics també diferents.

Del quadre anterior, se'n poden extreure algunes conclusions pel que fa a la representació destacable del francès i a l'absència del romanès. Per tal d'explicar el fet que el francès hi apareix particularment ben representat, cal recórrer a la història i la geografia. La Gàl·lia ocupava un enclavament geogràfic destacat, en el sentit que servia d'enllaç entre l'Imperi romà i la Germània. En conseqüència, els vocables germànics arribaven en primer lloc a la Gàl·lia i, d'aquí estant, es difonien arreu de l'Imperi. En alguns casos, tal com mostra el quadre, aquests germanismes no van gaudir d'una dispersió geogràfica notable, sinó que el seu ús es restringia al domini lingüístic de la Gàl·lia. L'èxit exigü d'alguns d'aquests mots també palesa el fet que van extingir-se en el mateix francès antic i, per tant, actualment no es conserven (p. ex., *brant*, *broigne*, *graim/grain*).

El romanès, per la seva banda, el trobem totalment despulat de manlleus lingüístics procedents de la Germània. En el seu cas, és la dominació eslava que hi aporta nombroses innovacions en el terreny lèxic. A tall d'exemple, podem esmentar el cas de l'ètim llatí *BELLUM*. És destacable que aquest substantiu no aparegui, en el seu vessant patrimonial, en cap llengua romànica i que hagi estat substituït pel germanisme **WERRA*, excepte en romanès, llengua que emprava la paraula *război*, d'origen búlgar, per designar aquest concepte. L'únic vestigi lèxic de *BELLUM* en llengües romàniques ha quedat reduït a adjectius com ara *bèl·lic* o *bel·licós*⁴, els quals avui dia són emprats com a semicultismes.

⁴ En la resta de llengües romàniques, també s'hi documenten els adjectius *bèl·lic* i *bel·licós* com a semicultismes. Només en el cas del francès i el romanès el primer vocable ha caigut en desús i s'hi emprava en exclusiva *belliqueux* i *belicos* respectivament. Trobem d'altres correspondències en *bélico* i *belicoso* (cast. i gall.), *bellico* i *bellicoso* (it.) i *belico* i *belicoso* (port.).